

DE BARAKKEN AAN DE GENTSE MINNEMEERS: VAN MILITAIR LOGEMENT TOT ARBEIDERSBELUIK (1705-1803)

DOOR LUC DEVRIESE

INLEIDING

Het zal wel onverwacht en ietwat zonderling voorkomen, deze bijdragen aan de vroegste geschiedenis van de Gentse arbeidersbeluiken te laten beginnen met een verhaal over militaire logementen in een wijk dicht bij het stadscentrum. In wat hierna volgt hopen we er u van te overtuigen dat dit zo zijn redenen heeft.

Grondplan 1776 (links) en opstand 1830 (onder) van de Braecke.

Klaarblijkelijk hadden de Gentenaars uit die tijd het nog moeilijker dan hun soortgenoten uit het nieuwe millennium om het onderscheid te maken tussen de Schelde en de Leie, vandaar dat de Nieuwe Leie op dit grondplan verkeerd aangeduid werd als Schelde.

Stadsarchief Gent

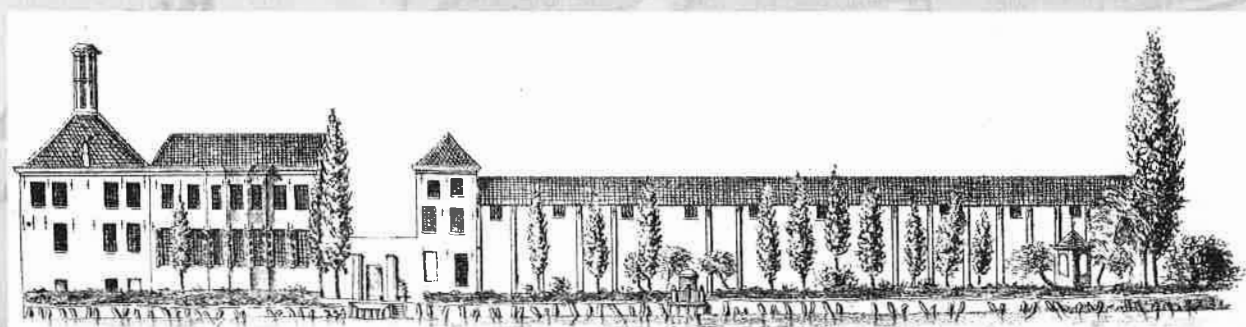
Vele Gentenaren hebben al eens bij een wandelingetje op de Achterleie of de Huidevetterskaai verwonderd opgekeken naar het eigenaardige stadslandschap binnen de grote Leiebocht aldaar. Het wordt gemarkeerd door een flink aantal imposante bomen en enkele vrij grote gebouwencomplexen. Deze laatste lijken niet zo erg interessant, maar alleszins één ervan is zeker een monument van eerste orde. Het herbergt immers de vroegere feestzaal van de al lang

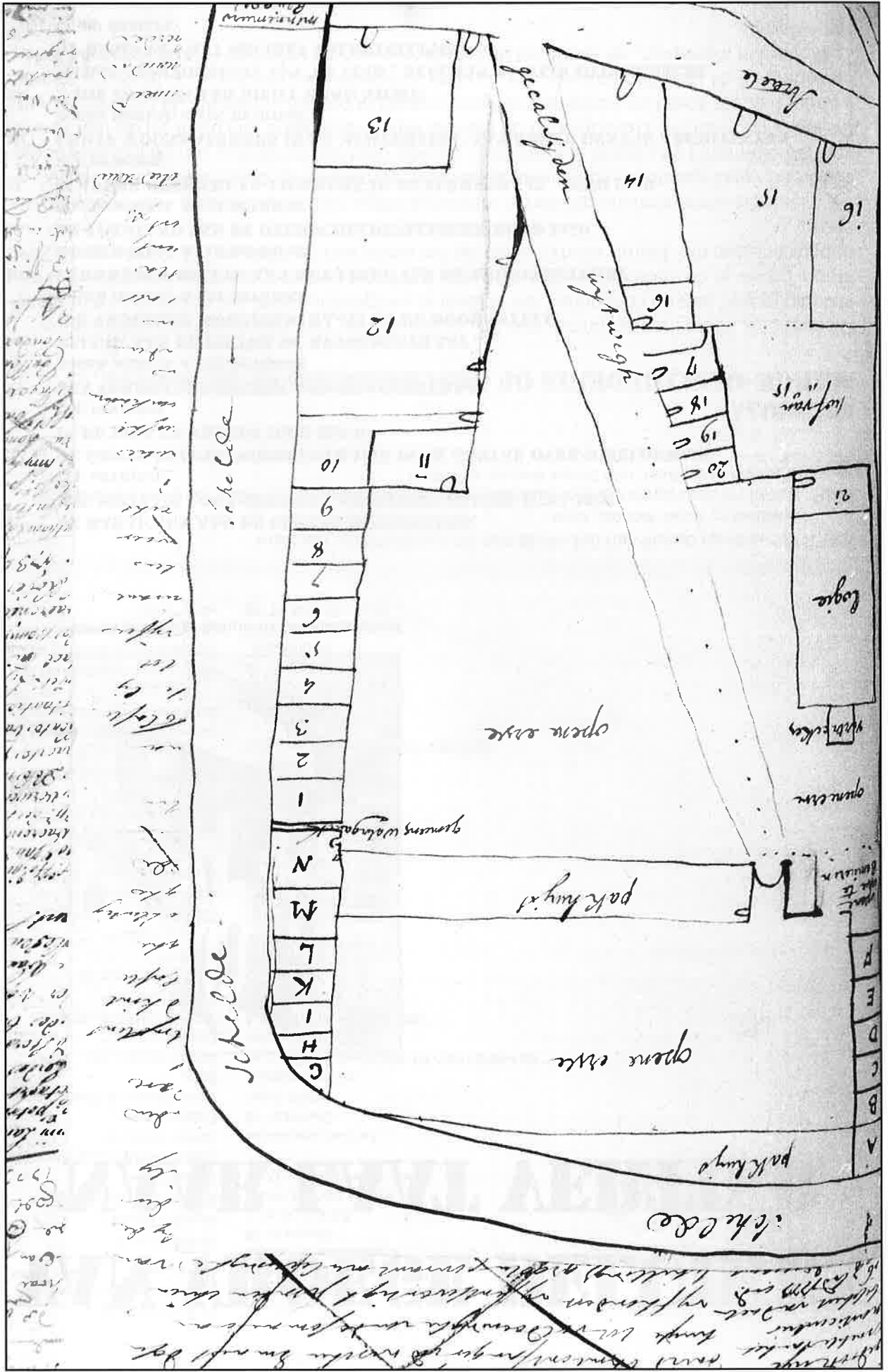
ter ziele gegane balboogmaatschappij Nemrod. Deze door F.J. Delanier in neorenaissancestijl schitterend gedecoreerde zaal, die in 1852 ingehuldigd werd¹, bleef ondanks al haar verval toch nog relatief goed bewaard. Ze had immers gedurende lange tijd haar functie min of meer kunnen bewaren als feestzaal en cinema-zaaltje van de Sint-Jacobsparochie en later van de Sint-Lievens lagere school. Dank zij een gelukkig initiatief van de Sociale Hogeschool KVMV aan het Sint-Annaplein wordt ze gerestaureerd en zal ze opnieuw in gebruik worden genomen.

Het gebouw waarin deze zaal zich bevindt, werd in 1807 opgetrokken voor de suikerraffinaderij Van de Woestijne, die toen het hele terrein innam met allerhande gebouwen, magazijnen en droogzolders. Die fabriek

werd er opgericht in het laatste kwart van de 18de eeuw op een terrein dat in die tijd bekend stond als de Braecke en ze ontleende er zelfs haar naam aan². Het volledig nieuwe fabrieksgebouw is er opgetrokken terwijl de onderneming een grote expansie kende tijdens de overschakeling van suikerriet naar suikerbiet tijdens de continentale blokkade onder Napoleon. De Braecke of de Baraecken bestreek het hele terrein tussen de Leie en de vroegere Minnemeersgracht, die destijds net voor en parallel aan het gebouw met de latere feestzaal liep, aan de linkerzijde van de Goudstraat komende van de Vrijdagmarkt.

Die naam Braecke of Barakken, die zeker tot halverwege de 19de eeuw, tot aan de inrichting van de zaal dus, in gebruik bleef³, klinkt zonderling.

Wanneer ontstond hij en wat betekende hij? Het relaas omtrent deze ietwat vreemde eend in de stadsbijt, dat zich helemaal in de 18de eeuw afspeelt, vormt de hoofdmoot van dit artikel.

VOORGESCHIEDENIS

Het terrein waarop dit verhaal zich afspeelt, vormde bij het begin van de stedelijke ontwikkeling in dit gebied één langgerekte strook onbebouwde laaggelegen grond tussen de Nieuwe Leie en de Minnemeersgracht. De grond was stadseigendom en bleef in tegenstelling tot de rest van de Waterwijk waarin hij gelegen was, vele eeuwen lang 'onvercijsd' als gemene *upstal* in stads-eigendom. Met andere woorden: niemand kon er op bouwen. Meer dan waarschijnlijk had dit te maken met de verdedigingsfunctie die de zone samen met de Nieuwe Leie vanaf 1213 diende te vervullen⁴. Overigens schijnt het terrein in die vroege tijd meer als stortplaats of mestvaalt gebruikt geweest te zijn dan als verdedigingsmiddel. Ook blekers waren er actief en tussen de mestvaalten was er verder nog plaats voor houtopslag en bouwmaterialen⁵. Deze heel prozaïsche functies deelden het gebied met andere stroomafwaarts van het centrum gelegen soortgelijke plekken aan de rivieroever⁶. Die lange strook werd doorsneden door de oude Minnestraat, de huidige

Goudstraat. Het gedeelte naar het NT2 en het MIAT toe bleef tot aan de het einde van de 19de eeuw onbebouwd en was toen ook bekend onder de naam Peerdemeers.

Aan de andere zijde, naar de Achterleie en de Sleepstraat toe op het terrein dat ons hier speciaal interesseert, kwam het echter al in de 15de eeuw tot bestemmingsveranderingen. De Stad stelde er toen het terrein ter beschikking van de 'Jonge Sint-Sebastiaansgilde'⁷. De jongelui konden er zich uitleven aan de boogsport, al diende dat vermoedelijk eveneens tussen de mestvaalten te gebeuren⁸.

Deze 'jonge' gilde overleefde echter de godsdiensttroebelen niet en na een overgangperiode, waarin de oude toestand weer voortgezet werd, kwam er een belangrijke ommekeer. In 1638 werd er een *fabrique van coperghierterije* opgericht⁹. Op stadskosten werd er toen gezorgd voor een staketsel *opdat gheene schippers ende andere... hunne schepen met deselve meshoopen ofte andere vuylicheden en zullen vermoghen te meeren*¹⁰. De Stad had het voor-nemen opgevat het gebied in cijns te geven, niet zoals veel vroeger in de wijk en elders het geval was geweest door een verkaveling, maar als één groot geheel. Dat liep echter niet van een leien dakje. Om te

beginnen ging de proto-industriële koperonderneming, voor wie de 'vercijsing' bestemd werd¹¹, ter ziele nog voor de operatie kon van start gaan. Vervolgens had het stadsbestuur nog geprobeerd de gebouwen ter plaatse in handen te geven van de uit Delft afkomstige maker van *Hollants porcelain ende gheleyerswerk* Pieter Stockholm, maar die wilde op dat aanbod niet ingaan, onder andere omdat de voorgestelde plaats te laag was en in de winter overstroomde¹². De 'vercijsing' diende opnieuw opgeschort te worden en de gebouwen werden verder verhuurd¹³. In 1676 tenslotte, zijn ze door de Stad verkocht aan Jacques de Smet en de grond werd aan hem in cijns gegeven¹⁴. Hiermee kwam ook juridisch definitief een einde aan het primitieve 13de-eeuwse statuut van de zone als, in theorie althans, gemeenschappelijk bruikbaar gebied.

ANTHONE SOETAERT EN ZIJN GHEMETSTE BARAECKEN (1708)

In 1705 vinden we Anthone Soetaert, zoon van Lieven¹⁵, voor het eerst als eigenaar vermeld van de gewezen kopergietery en als gebruiker (cijnsbetaler) van het hele achterliggende terrein aan de Minnemeersbrug¹⁶. De man die zichzelf als *coopman* voorstelde, was bijzonder actief in de vastgoedsector en als bouwheer. Hij kan zelfs beschouwd

worden als een soort bouwpromotor¹⁷. Hij kocht en verkocht, bouwde en verbouwde prestigieuze huizen aan de Hoogpoort, de Koornlei en de Burgstraat, naast kleine huisjes en *cameren* elders in de stad¹⁸.

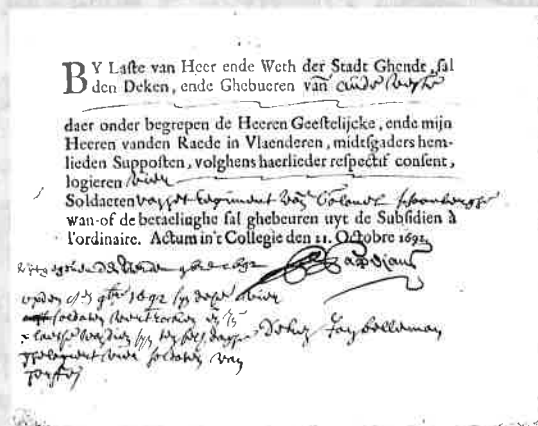
Aan de Minnemeersbrug bouwde deze Soetaert vermoedelijk kort na zijn aankoop¹⁹ iets speciaals. Dat vernemen we expliciet in 1708: toen belaste hij er namelijk zijn *huysinghen, stede & eervve met de ghemetste baracken, ghemetste gecalseyde stallijnghen & voorders huysaigen, edeficien & ghebauwen* met een rente. De barakken waren er dus zowat een eeuw vroeger dan de eerder gepubliceerde vermeldingen van de naam (zie noot 3).

Maar vanwaar haalde Soetaert die naam? Om dat te weten te komen moeten we te rade gaan bij de zeer rijke, maar nog zo goed als onontgonnen geschiedenis van de militaire logementen bij de Gentse burgerbevolking.

De term barakken²⁰ is inderdaad afkomstig uit het militaire jargon en beduidde in die tijd de armoedige onderkoms waarin soldaten tijdens de oorlogsperiodes konden verblijven tussen de veldtochten in. Ze werden meestal opgetrokken voor bezettingstroepen en garnizoenen die geen plaats konden vinden in fortificaties. Het woord

Een 'logementsbiljet' uit 1692 voor vier soldaten van het regiment 'vanden Colonel Schoonberghe (de Schomberg) van den Deken ende Ghebueren van de Aude Veste'. Het document draagt, naast de naam van de ambtenaar Papejans, ook die van Jan Belleman(s), die later het huis De Pelikaan zou bouwen in de Sint-Katelijnestraat. Wellicht was hij toen deken van de gebuurte.

Stadsarchief Gent, Reeks 133, Miliaire logementen, nr. 57

barak, afgeleid uit het Spaanse *barro* (leem, modder, klei, gebakken klei) geeft meteen al aan uit wat voor goedkoop en vergankelijk materiaal die bouwsels meestal opgetrokken waren. De gemetselde bouwsels van Soetaert waren er wat dat betreft iets beter aan toe. Hoe ze er verder uit zagen weten we niet. Dank zij een toeval - een proces waarover verder meer kennen we echter min of meer hun situering en hun plattegronden. Min of meer, want het unieke documentje, een grondplan uit 1776 (afbeelding pagina 2), waaruit we dit kunnen afleiden, werd bijna zeventig jaar na de eerste vermelding opgesteld. Vermoedelijk was de situatie ter plaatse toen nog ongeveer zoals ten tijde van Anthone Soetaert, wiens dochters nog heel lang eigenaar bleven van het hele complex (zie verder)²¹.

De militaire barakken van Soetaert waren overigens niet de enige in het 18de-eeuwse

Gent. Er is ook sprake van in Overschelde²² (zie volgend artikel) en toen de Engelsen voor de verandering weer eens logeerden in het *corps de garde des casernes de St-Pierre* (op de Kattenberg bij de huidige Leopoldskazerne) hadden ze het over de *St Peters Barrack*²³.

LES FRAIS QUE VOUS AVEZ SOUFFERT POUR LE LOGEMENT DES TROUPES...

Hoe waren die barakken daar gekomen, of tenminste hoe kwamen de woninkjes op het terrein van Soetaert aan hun militaire naam? Het antwoord op die vraag dienen we te zoeken bij de Spaanse Successieoorlog. Het is ruim bekend dat *le Roi Soleil* een meer dan gewone belangstelling had voor onze streken. Aan het einde van de 17de en het begin van de 18de eeuw werd hij daarbij evenwel gehinderd, niet zozeer door onze toenmalige Spaanse 'overheersers', als wel door de zoveel krachtig-

ger Bataafse republiek, verenigd met de Engelsen. De kopstukken van deze mogendheden waren de hoofdrolspelers in die oorlog waarvan de Spaanse troonopvolging of successie alleen maar de aanleiding was. De bijrollen waren toebedeeld aan de povere soldaten uit die tijd ... en aan wat men zo mooi 'de plaatselijke bevolking' noemt. Die mochten dat alles ondergaan. De soldaten werden min of meer betaald, en ze mochten er eventueel hun leven voor geven, terwijl de bevolking moest instaan voor het logement van de troepen, met alles wat daarbij hoorde.

Het waren de bezette steden die normaal gezien de onkosten voor de winterkwartieren moesten dragen. Die van de zomermaanden en de veldtochten werden betaald door de *Generaliteyt* van de provincies, de steden daarin begrepen. Voor de inkwartieringskosten bij de diverse burgers

werden de huisgelden (huistaksen) aangesproken. De organisatie van dat alles werd aan de verschillende gebuurten opgelegd²⁴ (afbeelding hierboven).

De lasten waren zwaar en dat het soms tot excessen kwam, illustreert een hierbij gereproduceerde brief aan het Gents schepencollege (afbeelding pagina 6) van de hertog van Marlborough omtrent *les frais ... souffert pour le logement des troupes*²⁵. In 1711 moest de stadsthesaurier niet minder dan 4000 pond groot aan *onvoorsienighe onkosten* betalen voor de *logementen militaire*²⁶. Dat was onvergelijkbaar veel meer dan wat in normale jaren 'onvoorzien' diende uitgegeven te worden. Alhoewel de financiële last dus door de gemeenschap moest gedragen worden, zullen vele individuen er onder geleden hebben. Maar sommigen hadden er een goede zaak aan, zoals we verder zullen zien²⁷.

Brief van de hertog van Marlborough, tres humble et obéissant, aan het Gentse stadsbestuur.

Stadsarchief Gent, Reeks 133, Miliaire logementen, nr. 60

reçu à collation
23 ebr 1709

Au Camp de Fielchion ce 14^e
Septembre 1709

Messieurs,

J'ay reçu l'honneur de votre Lettre du
q' il est comens avec la specification des frais
que vous avez soufferts par le Logement
des Troupes l'Hyver passé, et ne
manquerai pas de donner les Ordres
requises pour prevenir de pareils excès
à l'avenir, dont Je vous ferai part
au plutost, afin de vous servir de regle.
Je suis tres parfaitement
Messieurs
votre tres humble et tres
obeissant serviteur
Le D^{ux} de Marlborough

Messrs les magistrats de Gand,

troepen van Louis XIV op 2 januari 1909 opnieuw in hun handen gekomen²⁹.

Anthone Soetaert ontving een halve stuiver per man en eveneens een halve stuiver per paard voor dat hele zootje. Dat bracht hem 900 pond groot op voor die zes maanden³⁰. Dit geeft een idee van het niet geringe aandeel dat Soetaert met zijn barakken aan de Minnemeers had in de Gentse militaire logementen voor die periode.

De stadskas kon dat trouwens niet ineens aan. De betaling volgde in twee termijnen³¹.

Het terreintje waarop die zeshonderd mensen, bijna evenveel paarden en, niet te vergeten, de *veele kinderen*, hun stek moesten zien te vinden, was ongeveer 35 aren, namelijk 3500 m² groot³². Hiervan was evenwel maar een gedeelte bebouwd (zie verder). Er waren daar wel de gemetselde barakken om de soldaten, vrouwen en kinderen in te logeren, maar we zullen verder zien hoe klein die wel waren. Er kan nauwelijks meer dan 1m² vloeroppervlakte per persoon in die bouwseltjes beschikbaar geweest zijn, om van de paarden nog te zwijgen. Vermoedelijk werden er ook tenten en houten koten op de binnenkoer opgetrokken om al die levende wezens te herbergen. Men kan zich nauwelijks voorstellen hoe het daar op die natte

EEN WINTER-KWARTIER IN DE BARAKKEN AAN DE MINNEMEERSBRUG

Reeds in 1697 werden er talrijke betalingen aan Anthone Soetaert voor het logeren van soldaten van diverse Engelse regimenten geregistreerd²⁹. Hierbij valt keer op keer de relatief aanzienlijke grootte op van de bedragen die hij ont-

ving. In 1709-1710 vinden we een interessante beschrijving van de troepen die toen aan de Minnemeersbrug gelegen waren en wat zoiets kostte. Vanaf 29 oktober 1709 tot 14 april 1710 namen tien compagnieën dragonders van het regiment van kolonel d'Audignies er hun winterkwartier in. Eén dergelijke compagnie, zo vernemen we uit de tekst, bestond uit 54

man en evenveel paarden. Daarbij waren er nog *ses vrouwen in ider compaigne met veele kinderen, mackt samen seshondert mannen ende peerden*. Van welke nationaliteit die soldaten waren, valt moeilijk uit te maken. Misschien waren het vooral Walen in dienst van de Anglo-Bataafse bewindvoerders. De stad was immers na de overgave door de

oeverstrook door elkaar moet gekrioeld hebben en hoe dat armoedige en ruwe volkje er moet samengeleefd hebben met de buurtbewoners die er voor het merendeel allicht nauwelijks beter aan toe waren. Allicht konden de paarden overdag ook nog terecht op het andere gedeelte van de Minnemeers en op de blekersweiden aan de overzijde van de Leie, voor zover die niet in een modderpoel herschapen waren. Maar hoe dan ook, het moet daar een vuile, ongezonde en armzalige 'troep' geweest zijn. Dat er in die omstandigheden wel enige 'vermenging' met de plaatselijke bevolking kon gebeuren en dat de gevolgen daarvan niet uitbleven, wordt bloemrijk beschreven in een liedje, waarvan hier alleen de eerste en de laatste strofe volgen:

De Fransen in Gent³³

*Het is te Gent nu al verkeerd,
De meisjes hebben Frans geleerd.
Slobberdom deine van Fa la la,
De meisjes hebben Frans geleerd.*

Wat dat Frans leren zoal inhield, geeft het liedje onverbloemd weer. Maar, hoe plezierig het er soms mag aan toegegaan zijn, miserie zal er genoeg geweest zijn. En voor sommige van de meisjes, zo geeft het liedje te verstaan, kwamen daar dan ook nog welbepaalde gevolgen van. Al was de Fransman toen al

lang vertrokken, toch zongen de meisjes:

*'k Wou dat hij weer was binnen Gent,
ik wees hem in 't zelfde logement.
Slobberdom deine van Fa la la,
Ik wees hem in 't zelfde logement.*

DE WEDUWE VAN DAVID 'T KINDT EN HAAR BELABBERDE ERFENIS (1766-1773)

Toen Anthone Soetaert omstreeks 1720 stierf, liet hij zijn huizen en barakken aan de Minnemeers na aan zijn dochters die er nog lange tijd eigenaar bleven. Zo mochten er ze in 1741-1746 tijdens de Oostenrijkse successieoorlog een herhaling beleven van wat hun vader een halve eeuw eerder meegemaakt had. Tijdens die periode werden er opnieuw om de haverklap massa's soldaten en paarden ingekwartierd en vinden we de benaming *Baraqen* terug in de registraties van militaire logementen aan de Minnemeers bij de juffrouwen Soetaert³⁴.

In 1766 werd de gebouwen aan de Minnemeersbrug door de laatste dochter Soetaert verkocht aan Ludovicus (Louis) 't Kindt, ontvanger van de stadswerken³⁵. In andere passages in dezelfde bron vinden we zijn vader, de bekende bouwmeester, stedelijk 'erfscieder' en directeur van de stadswerken David, als eigenaar vermeld. Deze laatste stierf pas in

1770 en hoe die eigendomstitel binnen de familie in elkaar zat, valt moeilijk te achterhalen. Het is niet uitgesloten dat David 't Kindt reeds eerder een gedeelte van het terrein van de juffrouwen Soetaert aan de Minnemeers in gebruik had voor zijn bedrijvigheid, vooral voor zijn belangrijke houthandel.

Bekend is ook dat bouwmeester 't Kindt bij zijn overlijden in zijn privé-zaken een administratieve en financiële knoeiboel achter zich liet³⁶. In 1773 kon een en ander - althans voor wat de goederen aan de Minnemeers betreft - opgelost worden via een verkoop aan Sieur Louis Goemaere. Daarop kon Agnes Verkinderen, weduwe van David opgelucht veronderstellen we, kennis nemen van teksten als de volgende: *de onderschreven directeurs der Zaagmolens Comp. geoctroyeert in Vlaenderen, verzaken van clachte op de huysen genaemt De Brakke ghecompeteert hebbende David 't Kint, nu sijn weduwe en hoys*³⁷.

EEN GROOT ARBEIDERSBELUIK

Goemaere, die de problemen van de familie 't Kindt door zijn aankoop wat kwam verlichten, bleek een voor die tijd typische beluikenaar-herbergier te zijn. Hij bewoonde een voorhuis, destijds nog gebouwd door Soetaert, dat fungeerde als herberg met een *rollebaane* met

de mooie naam 't Land van Belofte³⁸. De man was ondernemend en hij wilde naast zijn eigen huis en de oude 'barakken' ook nog zes arbeidershuisjes bouwen³⁹. Klaarblijkelijk kwam hij tekort in zijn financiële mogelijkheden, want de eigendom werd in 1776 via twee verkopen gesplitst. Dat verliep blijkbaar niet zo vlot want het kwam onmiddellijk al tot een proces, waarbij het hoger vermelde wat onhandige, maar toch waarheidsgetrouwe en voldoende gedetailleerde grondplan als bewijsstuk diende⁴⁰.

Het plan toont ons een geheel van dertig heel kleine huisjes samen met grotere huizen aan de straatzijde, waaronder het 17de-eeuwse *coperhuys* (nr. 12 en 13), 't Land van Belofte (nr. 15), een (hout)logie⁴¹ met aanpalend huisje (nr. 21) en twee pakhuizen. In de 'huisgeldregisters' echter worden er slechts tweeëntwintig tot zesentwintig huisjes vermeld. Bij de eerste volkstelling in 1796 bleken er daar 96 mensen samen te hokken⁴². De grootte van hun huisjes kan niet precies bepaald worden. Maar de zeer lage huisgeldbedragen waarmee ze belast waren (één, anderhalve en twee pond), laat uitschijnen dat ze tot de allerkleinste categorie behoorden. Op twee uitzonderingen na, maten⁴³ ze vermoedelijk allen minder dan 20m². Het geheel lijkt een typisch laat-18de-eeuws grootbeluik,

waarvan er te Gent nog een vijftal in die grootte-orde elders opgericht werden. Alleen weten we hier nu dat dit arbeidersbeluik groten-deels veel ouder was⁴⁴, en oorspronkelijk als militair logement gebruikt werd. Hoewel ze al vroeger bestonden te Gent, werden pas vanaf 1770 massaal dergelijke typische werkmanswoningen, meestal in kleinere complexen, gebouwd⁴⁵.

Nadat de soldaten van Marlborough en Louis XIV er vertrokken waren, zullen hun kwartieren al vlug ingenomen geweest zijn door arme luitjes uit de buurt en elders. Vermoedelijk werden ze trouwens door Soetaert met dat doel gebouwd. Het is nauwelijks aannemelijk dat hij een heel complex van redelijk duurzame (gemetseldel) huisjes zou opgetrokken hebben voor de militairen. Die kunnen er hoogstens de aanleiding toe geweest zijn.

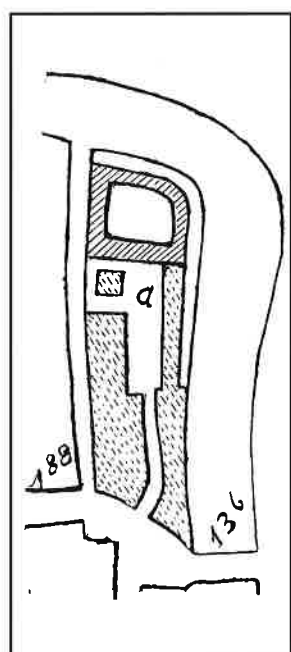
De oorlogstribulaties waren te wisselvallig voor dat soort lange termijnbeleggingen.

EEN **SUYKERRAFFINADE TOT SLOT**

In de periode dat het grondplan opgemaakt werd, was er nog iets anders op komst. Het proces van Goemaere betrof een uitweg voor *suykerraffinade*, die de heren Charles-Livinus Tollens, Jacques Vander Maeren en Pieter Thienpont inmiddels opgericht hadden op een gedeelte van de Braecke die ze van dezelfde Goemaere gekocht hadden. De *raffinade van Tollens ende consorten* was gevestigd in de pakhuizen achter aan het terrein⁴⁶.

Tollens en zijn *consorten* hielden het echter niet lang vol. Na de dood van een van de associés werd het bedrijfje in 1782 verkocht aan meester Jan David vande Woestijne,

Detail nagetekend uit de kaart Goethals (1796). De suiker-raffinaderij die toen nog niet het hele terrein innam, is hier gearceerd weergegeven. Nr. 136 is de Minnemeersbrug over de Leie; nr. 188 is het stenen brugje over de Minnemeersgracht: het Meermin- of 'Toveresbrugje'.

licentiaat inde medicijnen, en Bonaventura Joseph Nissens. Deze laatste verdween al snel uit het gezichtsveld en tot aan het begin van de 19de eeuw bleef de situatie op de Braecke onder vande Woestijne nagenoeg onveranderd. Dat kunnen we afleiden uit het bekende plan Goethals uit 1796 (afbeelding onderaan), dat opvallende gelijkennissen vertoont met het grondplan uit 1776 en trouwens ook met de Ferrariskaart uit dezelfde periode⁴⁷. Deze drie figuratieve documenten geven allen in feite de situatie weer die in Anthonie Soetaert's tijd vorm kreeg: de barakken.

Lang zou het echter niet meer duren en dat had alles te maken met de *raffinade*. Het was Charles Pierre, de zoon van Jan David, die twee decennia na de aankoop door zijn vader een geweldige uitbreiding zou geven aan de onderneming. Bij die uitbreiding verdween het beluik ongeveer helemaal, al bleef de oude vorm nog min of meer herkenbaar in de bedrijfsgebouwen⁴⁸. Alleen de naam zou nog een ongeveer een halve eeuw verder blijven leven.

EPILOOG

Niet toevallig werd de naam barakken, oorspronkelijk uit het militaire jargon, later synoniem voor semi-permanente bouwsels, niet veel meer dan koten, die dikwijls tijdens of na oorlogen,

ook voor de armsten onder de burgerbevolking als noodwoningen opgetrokken werden. Zo waren er te Gent een halve eeuw geleden nog een kleine duizend dergelijke noodwoningen in gebruik⁴⁹. En ook nu nog is er een heel merkwaardig restant van dergelijke huisjes te vinden in het havengebied aan de Lübeckstraat, bij de Afrikalaan. Samen met een hoogbouw liggen ze er als het ware op een eiland midden zware wegen-, haven- en bedrijveninfrastructuur. Deze minihuisjes ogen echter fleurig en goed onderhouden, ongetwijfeld heel anders dan hun voorgangers aan de Minnemeers. En, iets wat we ons nog nauwelijks kunnen inbeelden: hoe klein die woninkjes ook zijn, hun 18de-eeuwse voorgangers waren nog veel kleiner. Ook waren (en zijn) de 20ste-eeuwse nakomelingen van *De Braecke* heel anders geordend: allemaal afzonderlijk op rijen, als het ware in militaire slagorde. Het barakkencomplex van Anthonie Soetaert leek veeleer op een pleinbeluik wat het inderdaad ook was tussen de oorlogsperiodes in.

Voor zover ons bekend, was dit het eerste grootbeluik dat te Gent gebouwd werd. Misschien leverde het mede inspiratie voor de andere Gentse arbeidersbeluiken, waarin de meeste huisjes in de 18de eeuw ongeveer even klein waren? In elk geval waren verre-

weg de meeste huisjes-complexen van het type dat in het laatste kwart van de 18de eeuw een geweldige opgang zou kennen, minder uitgebreid en minder typisch in beluikvorm gelegen dan de Braecke. Bewijzen hiervoor zijn te vinden in de bijdrage over Overschelde in dit tijdschriftnummer.

Het gebouwenensemble van De Braecke tegen de voormalige Minnemeersbrug. Het rechter-gedeelte is de achtergevel van de rij beluikhuisjes uitgevende op een binnenkoer.

Aquarel De Noter, Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer

VOETNOTEN

¹ DESEIJN, G., *De Barakken. Ontwikkeling van een vroeg-industriële site*, Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Gent, 1993, jg. 11, nr. 3, p. 12-20; ANONIEM, *Steekkaart ter bescherming als monument*, ibidem, p. 21-24; BAILLIEUL, B., *De balboogmaatschappij Nemrod (1843-1893)*, ibidem, p. 25-31.

² In de bouwaanvraag uit 1803 bewaard in het Stadsarchief Gent (hierna SAG), Reeks G12 nr. 995) heet het: *'fabrique (raffinerie des sucres) connue sous le nom les Baraques'*.

³ Een belangrijk aantal vermeldingen van de naam in de periode 1805 – 1852 in VERMEULEN, J. *De Minnemeersch te Gent*, Oost-Vlaamse Zanten, Gent, 1941, jg. 16, p. 92-93.

⁴ DEVRIESE, L., LIEVOIS, D., *De Waterwijk in Gent: aanleg van waterlopen en straten*. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent. In druk.

⁵ SAG, Nota's Van Werveke nr. 208. Minnemeersch.

⁶ SAG, Reeks 114 Diverse rekwesten nr. 9 (zonder jaartal): *'Supplierende vertooghen reverentel. de*

morkindren deser stede... hoe dat zylieden bevinden dat aende Minnemeersch brugge over beedr zyden vander strate zyn lighende diverse meshopen...'. Verder nog SAG, Reeks 93bis nr. 5: Transport van Vlaendren reg. 78 en 82.

⁷ DESEIJN, G., *Rondom de Minnemeersgracht: ontwikkeling van een vroeg-industriële site*. In: Industriële Netwerkmuseum Gent. Wandelingen 1. MIAT-VIAT en Gemeentekrediet, Gent, 1989.

⁸ De mesthopen aldaar zijn herkenbaar op het bekende

panoramisch zicht op Gent uit 1534, toen de Jonge Gilde nog volop actief was (DIERICX, C. L., *Mémoires sur la Ville de Gand*, Gent 1815, deel II, p. 208).

⁹ DEVRIESE, L., *Proto-industriële kopergietery in de zeventiende eeuw: een korte Gentse episode*. In: Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Gent, 2000, 18de jg. nr.1, deel 69, p. 3-17.

¹⁰ SAG, Reeks 533 nr. 111. Contract tussen Cornelis Rulands en de Stad.

¹¹ DEVRIESE, 2000, p. 7.

¹² LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D., STOOPS, G.,

SWIMBERGHE, P., *Hollands porcelein uit Gent*, In : Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, Gent, 1996, jg. 20 nr. 3, p. 40.

¹³ SAG, Reeks 153/2 nr. 56, f. 280v°. Melchoor Paternoster (Paternot) betaalde er in 1672 38 pond huisgeld voor een huis of huizingen die toen nog eigendom waren van de Stad.

¹⁴ SAG, Reeks 152 nr; 18 f. 384v°. Deze Jacques de Smet verwierf in die periode talrijke eigendommen in de wijk. Hij bezat zowat de helft van de Willem de Beersteeg. De cijns van 102 groot omhelsde terreinen aan beide zijden van de Minnestraat. De zone met de latere Barakken werd voor jaarlijks 48 groot (4 schellingen) in cijns gegeven. Voor de andere zijde, een bouwblokje aan de Minne-meersbrug, was het cijnsbedrag iets hoger: 54 groot.

¹⁵ Lieven Soetaert, de vader van de in dit artikel opgevoerde Anthone, was mogelijk de linnenhandelaar met die naam die in de Lange Munt het huis Het Hoefijzer bewoonde (SAG, familiepapieren Soetaert). Een andere Lieven Soetaert vervulde nog in 1709 als 'koning van de moorkinderen' een belangrijke stedelijke functie (SAG, Reeks 402, nr. 72, f. 8 en 27v°). Of Anthonie fs. Lieven verwant was met de Soetaerts die in die tijd als ticheldekkers actief waren, is ons niet bekend.

¹⁶ SAG, reeks 152, f. 384v°, met vervolg op f. 392v°.

¹⁷ MISSIAEN, H., *Een studie naar de bouwgeschiedenis van de huizen Hoogpoort 26 en 28*. Onuitgegeven licentiaatssverhandeling, Gent, 2000, deel I, p. 204-206.

¹⁸ SAG, Reeks 535 nr. 48 bundel 3 (met de vermelding 'coopman'); SAG, Reeks 535 nr. 101 bundel 3 (dezelfde eigendom in SAG, Reeks 303 nr. 24, f. 127-129v°, met de toevoeging 'filius Lieven'); SAG, Reeks 535, nr. 144 bundel 10; SAG, Reeks 153/1 nr. 7-14, f. 7v°.

¹⁹ In de oude bouw-aanvragen vinden we geen spoor van de naam barakken. Wel is er een aanvraag in 1706 (SAG, Reeks 535 nr. 197, bundels 2) van Soetaert

voor het opbouwen op zijn achtererf aan de Minne-meers van zeker huysinghen dewelcke hy ten deese emmers ter lenghde van vijftig voeten saude bryngghen over een cleen waeterken ofte gracht dese stadt competerende, onder recognitie nochtans van eenen reedelycken cheins. Aan deze aanvraag werd geen gevolg gegeven: er werd geen nieuwe cijns gecreëerd. Soetaert bouwde daarom niet op, maar naast de (Minne-meers)gracht. Ook in de 18de-eeuwse 'oude boeken van het huisgeld' (SAG, Reeks 153/1 nrs 102-108) werden de barakken niet opgenomen. Alleen de drie nieuwe huizen die Soetaert aan de straatzijde optrok, werden geregistreerd (SAG, Reeks 153/1 nr. 19, f. 2-2v°).

²⁰ De schrijfwijze 'Braecke' heeft te maken met de klemtoon die in het Gents op de langgerekte tweede lettergreep van 'barakken' gelegd wordt. Het woord is niet afgeleid van 'braak', in de betekenis van 'ketting', 'ongecultiveerde grond', of een akkerbouwwerktuig. Sommige huizen droegen veel vroeger nog die naam: te Gent bv. in de Veldstraat (SAG, Reeks 303 nr. 5, f. 104).

²¹ Het is weinig waarschijnlijk dat de juffrouwen Soetaert en de in financiële moeilijkheden verkerende familie 't Kindt, die slechts kortstondig eigenaar was, veel veranderden aan de situatie. Alleen de zes huisjes op het plan aangeduid met de nrs. 16-21 werden veel later, waarschijnlijk kort voor het opmaken van het plan, door de nieuwe eigenaar Goemaere opgetrokken.

²² SAG, Reeks 134, Krijgsvolk nr. 4: 1742: 'in Uckelghem in de baracquen van Adriaen Speelman' en andere analoge vermeldingen. Zie het artikel omtrent Overschelde in dit tijdschriftnummer.

²³ SAG, Reeks 134 nr. 4, 1743.

²⁴ SAG, Reeks 133 nr. 58; DECAVELE, J., *De Gebuurten tot omstreeks 1800*. In: *Gebuurteleven en Dekenijen*, Gent, 1992, p. 41.

²⁵ SAG, Reeks 133 nr. 60.

²⁶ SAG, Reeks 402, nr. 74, f. 35. Nog veel groter bedragen in voorgaande jaren (SAG,

Reeks 402 nr. 72, f. 36; NEVE, J., *Gand sous l'occupation de Louis XIV*, Gent, 1929, p. 176.

²⁷ Naast grote haaien als Soetaert, waren er nog de kleine neringdoeners die allerhande goederen konden leveren aan de troepen. Zo mocht Sr. Uytterschaut uit de Gelukstraat in 1697 wel wat incasseren voor de levering van boter, kaas en 'cleen bier' (SAG, Reeks 133, nr. 57).

²⁸ SAG, Reeks 133 nr. 57. Hieruit zouden we kunnen opmaken dat Soetaert reeds voor 1705 de gebouwen en het terrein aan de Minne-meersbrug huurde.

²⁹ NEVE, J., 1929, p. 170-171.

³⁰ Gerekend op 180 dagen voor 600 personen en paarden komt 900 pond precies overeen met het aangehaalde tarief.

³¹ SAG, Reeks 133 nr. 59.

³² DEVRIESE, L., 2000, p. 8.

³³ VAN STRATEN, H., *Razernij der Liefde* (naar een tekst uit 1680 in: *Amsterdamse Spin-Huys ofte Lust-Hof der Adelycke Jufferen*), Amsterdam, 1992, p. 127-128. De overige strofen laten aan duidelijkheid niets te wensen over.

³⁴ SAG, Reeks 133 nr. 14, 24, 25.

³⁵ SAG, Reeks 152 nr. 18, niet genummerde 'ingestoken' bladen aan het einde van dit volume.

³⁶ VERVENNE, D., *Architect David 't Kindt* (1699-1770), In: 't Kindt Gezwind, Gent, 1999, p. 9.

³⁷ Teksten in het cijnsboek (SAG, Reeks 152 nr. 18, ingestoken bladen).

³⁸ DEVRIESE, L., *Beluiden en huisjescomplexen. Ontstaan en evolutie in het 18de-eeuwse Gent*, In:

Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, Gent, 1996, jg. 20 nr. 1, p. 9-10; DEVRIESE, L., *Huisnamen in de Waterwijk*, In: *Ghendtsche Tydinghen*, Gent, 1996, jg. 25, p. 292-293.

³⁹ SAG, Reeks 153/1 nr. 68, f. 70v°; SAG, Reeks 153/2 z.n., Prijzij van 1778-1779, item nr.3.

⁴⁰ Dat bevindt zich tussen de hoger vermelde niet gefolieerde ingestoken bladen van SAG, Reeks 152 nr. 18.

⁴¹ De houtlogie was bestemd voor de armen van de Sint-

Jacobsparochie (F. VER-STRÆTEN, *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, Gent, 1978, deel III, p. 365).

⁴² DESEIJN, G., 1993, p. 15.
⁴³ Ook af te leiden uit het grondplan.

⁴⁴ Kenschetsend is dat de oudere huisjes pas in 1788 opgenomen werden (in het jargon: 'bekend' werden) in de 'huisgeldboeken' (SAG, Reeks 153/1 nr. 75, f. 21; ook in SAG, Reeks 153/2 nr. 109, zonder jaartal en zonder foliëring), terwijl de zes nieuwe huisjes van Goemaere al meteen na de bouw in 1778-1779 geregistreerd werden. In de 18de eeuw gebeurden de registraties van nieuwbouw, vooral van huisjes op achtererven, heel gebrekkig. Pas bij het opmaken van de zgn. Oostenrijkse huisnummeringen in de tachtiger jaren van die eeuw werden de zaken systematisch aangepakt en gecorrigeerd.

⁴⁵ DESEIJN, G., *Volkshuisvesting te Gent*, Gent, 1984, p. 16; DEVRIESE, L., 1996, p. 16-18; MOREAU, R., *De Gentse beluiden vanaf 1820*, Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Gent, 1998, jg. 16 nr. 1, deel 68, p. 2 - 25.

⁴⁶ Dat was ook nog zo in 1810, al was er nog een uitbreiding ter hoogte van de huidige feestzaal Nemrod bijgekomen. De voormalige kopergieterij was samen met het voorhuis en de twee kleine achterhuisjes die er bij hoorden, door Goemaere verkocht geworden aan de meester-metselaar Pieter van Beveren.

⁴⁷ De Ferrariskaarten werden opgemaakt in de periode 1771-1777 (COENE, A., *Gent en omgeving op de kabinetskaart of handschriftkaart van de Oostenrijkse Nederlanden op 10/12/1777 door graaf de Ferraris voorgesteld aan Jozef II*. In: *Ghendtsche Tydinghen*, Gent, 2001, jg. 30 nr. 2, p. 81 - 91. Een weergave van de kaart met Gent in : Ruimtelijk structuurplan Gent. Gent gisteren, Gent 2000.

⁴⁸ Vergelijk het kaartje bij dit artikel met het grondplan van de suikerraffinaderij in 1830 bij DESEIJN, G., 1989, p. 28.

⁴⁹ DUMONT, M.J., *Gent. Een Stedenaardrijkskundige Studie*, Brugge, 1951, Deel I, p. 245, 294-295, deel II, fig. 63 en foto 1.